

שיעור בלוגיקה מדרשית

ד"ר חזות גבריאל

ומנין שנכנס שבט לוי לא"י ? שנאמר (במדבר כו) כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר אלו היו ישראל ולא נותר מהם איש כ"א כלב בן יפונה ויהושע בן נון. מן המשמע של מקרא אתה שומע שלא נשתייר אדם מישראל כי אם כלב בן יפונה ויהושע אינו כן. אלא אתה קורא ומוצא שנכנס אלעזר בן אהרן הכהן ועל ידו נתחלקה הארץ לכל שבט ושבט מבניהן של אותן שיצאו ממצרים שנא' (יהושע יט) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וגו' מהו כן ? שכיון שאמר ולא נותר מהם איש כי אם כלב וגו' ואת מוצא שנשתייר אלעזר! אלא בא אלעזר ללמד על שבטו כשם שנכנס הוא, כן נכנסו הם. כההיא דתנינן 'כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא'. ואף אלעזר היה בכללן של ישראל בגזירה שנאמר: מות יומתו במדבר. ויצא מכללן של ישראל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על השבט. אם אתה אומר שלא נכנס כל השבט אף אלעזר לא נכנס, ואם את אומר שנכנס אף כל השבט נכנס. (במדבר"ר ג, ז)

פענוח שלבי המדרש :

- א. הפסוקים מלמדים אותנו שמבני ישראל כולם מתו במדבר למעט יהושע וכלב.
- ב. בספר יהושע אנחנו מוצאים פסוק המלמד אותנו שאלעזר הכהן חילק נחלות עם יהושע. משמע שאלעזר נכנס גם הוא לארץ. אך זה סותר את הקביעה שהובאה בסעיף א.
- ג. מכאן אנחנו חוזרים לבחון את הקביעה בפסוקים שבסעיף א. נראה שלא כל ישראל מתו במדבר, אלא נותר חלק מעם ישראל שכולל את אלעזר. היתה אפשרות לומר שאלעזר הוא יוצא דופן יחיד, אלא שזה בלתי סביר, שכן במקרה כזה הפסוקים היו צריכים למנות גם אותו עם יהושע וכלב. מסתבר שהיתה קבוצה כלשהי שמראש לא נכללת בקבוצת כלל בני ישראל שמתו. המונח 'בני ישראל' כנראה אינו כולל את כל ישראל.
- ד. מסקנת המדרש הינה שהקבוצה הזו היא שבט לוי. ההחלטה שהקבוצה הזו היא שבט לוי, מבוססת סברה. בהמשך המדרש (אותו לא הבאנו), יש ניסיון לדחות זאת ולהציע קבוצה אחרת (שתכיל את אלעזר) שלא מתו במדבר. בסופו של דבר כולם מודים כי מדובר בשבט לוי.
- ה. כעת מובאת השוואה למידת הדרש של ר"יש: 'דבר שהיה בכלל ויצא ללמד'.
- ו. פירוט ההשוואה: המדרש קובע כי אלעזר היה בכלל ישראל שנגזרה עליהם הגזירה, שהרי היא נגזרה על כולם פרט ליהושע וכלב. מכאן נראה שהכלל הוא בני ישראל כולם, והפרט שיצא הוא אלעזר. היינו מצפים, לפי אופי המידה של ר"יש, שהוא ילמד אותנו משהו על הכלל כולו, כלומר על כל ישראל.
- ז. אלעזר מלמד על השבט כולו, שכמו שאלעזר נכנס כך גם כל שבט לוי כולו נכנס לארץ. בפירוש מהר"י על אתר מקשה: לכאורה ישנה כאן סטייה מהמנגנון של מידת 'דבר שהיה בכלל', שהרי אלעזר היה צריך ללמד משהו על הכלל שמתוכו הוא יצא, כלומר על כלל ישראל. אולם הוא מלמד משהו רק על שבטו שלו.

מסתבר שלימוד זה הוא אכן לימוד על הכלל כולו (=כל בני ישראל). יציאתו של אלעזר מהכלל מלמדת אותנו שהמונח 'בני ישראל' שלא נכנסו לארץ הוא רק כאלה שאינם לויים. אלעזר יצא מהכלל בתכונה הופכית, שהרי בניגוד לכלל כולו הוא נכנס לארץ. לכן הוא מלמד את התכונה ההופכית: הכלל הוא כל מי שאינו דומה לאלעזר, כלומר מי שאינו משבט לוי.

מידות הדרש מחולקות למידות לוגיות ומידות טכסטואליות. המידות הלוגיות, כמו קו"ח או בניין אב, מבוססות על שיקול הגיוני (השוואה או הכללה וכדו'). הן גוזרות את מסקנותיהן מתוך התכנים של הפסוקים (=הסמנטיקה) ולא מתוך הלשון בה משתמשים (=הסינטקס). לעומת זאת, המידות הטכסטואליות, כמו גז"ש, גוזרות את מסקנותיהן מלשון הפסוקים ולא מתוכנם. בגז"ש לדוגמה, אנו מסיקים את המסקנות מתוך העובדה הלשונית שהתורה משתמשת באותה מילה בשני ההקשרים. מידת 'דבר שהיה בכלל' אינה נראית כמידת דרש הגיונית. היא נראית לכאורה קרובה יותר למידות הטכסטואליות. מתוך העובדה שהתורה פירטה פרט כלשהו בנוסף לתיאור מקביל לגבי הכלל שכולל אותו, אנו מסיקים שברצונה לרמוז לנו על תכונה כלשהי של הכלל שיכולה להילמד מתוך הפרט שיצא ממנו. הדרש שראינו כאן, כפי שהוא גם מתואר למעלה, הוא היסק לוגי צרוף.

להערות ולרכישת ספרי 'מידה טובה': hazutg@gmail.co.il